

Osnova přednášky:

1. Kritické právní myšlení?

- 1.1. Vývoj současné právní teorie
- 1.2. Co je kritika a kritické právní myšlení?
- 1.3. Způsoby kritického myšlení

2. Metody – zdroj kritického právního myšlení

- 2.1 Systémové pojetí práva
- 2.2. Analýza interpretační praxe

3. Překážky kritického myšlení

Příklady chybné strategie myšlení:

- a) předsudky a stereotypy,
- b) nejčastější logické klamy
- c) jakým způsobům myšlení se máme vyhnout?

4. Metodika

- a) výkladu právních případů
 - b) analýzy právního problému
-
-

1. Kritické právní myšlení?

1.1 Tři pozice v současné právní teorii:

- a) odmítání právní teorie stoupenci postmodernisty
- b) odmítání právní teorie jako neexistující, rozvoj dílčích teorií
- c) volání po teorii práva
 - i) systémová teorie (Luhman, Habermas)
 - ii) hledání přirozenosti práva- interpretační praxe (Dworkin, Fish a jiní)

1.2a) Co je kritika?

Úkol

A) Pokuste se určit o jaký typ kritiky jde:

- a) *Nelíbí se mně jak se obléká dnešní mládež, její vkus je chaotický*
- b) *Vše o čem tato vláda rozhodla bylo špatným rozhodnutím*
- c) *Nemám ráda, když se právo definuje jako pozitivní právo*
- d) *Dworkin své pojetí interpretační praxe příliš absolutizuje, čímž znemožňuje poznání i jiných vlastností práva.*

B) Procvičte se v negaci! Našli jste nějaký rozdíl ve významu věty a) a věty b)?

1 a) *Není pravda, že polovina úředníků magistrátu je zkorumpovaná*

1 b) *Polovina úředníků magistrátu není zkorumpovaná*

2a) *Ján nemusí Petrovi vrátit peníze*

2b) *Není pravda, že Ján má Petrovi vrátit peníze.*

C) Utvořte negaci výroku:

Každý člověk má právo na neomezenou svobodu

1.2b) Co je kritické myšlení?

- Předmětem kritického myšlení je samotný proces myšlení

Jedna z možných definic:

"Kritické myšlení je výsledkem vzdělanosti a cviku. Je duševním zvykem a silou; jedinou zárukou, která nás chrání před klamy, podvody, pověrami a mylným chápáním jak sebe sama, tak i světa kolem nás."

Struktura kritického myšlení:

- začíná otázkou: *co je problémem? o čem to je?*
- ověřuje způsob tázání: *proč to je problém? jaké nové souvislosti odhaluje?*
- ověřuje logickou správnost myšlení: *jak máme problém řešit?*
- ověřuje správnost používání našeho jazyka: *jak máme správně používat slova, abychom co neadekvátněji označili a vysvětlili problém?*

Rozdíly mezi kritickým a nekritickým myšlením:

Znalosti:

kritické myšlení: nejrůznější odstíny, značná šířka a hloubka, interdisciplinární; otevřené; o získaných informacích jedinec přemýšlí;

nekritické myšlení: černobílé, ulpívá na povrchu, užší, monodisciplinární; uzavřené, získané informace jsou na vlastním přemýšlení málo závislé;

Způsob myšlení:

kritické myšlení: racionální, konzistentní, snaží se naučit, **jak** se učit; celostní, součást myšlenkové sítě; užívá originální prameny, má nadhled, užívá větší počet referenčních souřadnic.

nekritické myšlení: iracionální, nekonzistentní, snaží se naučit, **co** se učit, monodisciplinární, lineární, užívá druhotné prameny, nemá náhled, užívá jedny nebo omezené referenční souřadnice;

Myšlenková strategie

kritické myšlení: vyhýbá se uzavřenosti, zkoumá a vyšetřuje, opravdově se táže, aktivní, spolupracující- komunikativní, přesný jazyk

nekritické myšlení: Snaží se o uzavřený systém, dogmatická, vyhýbavá strategie, netáže se, popřípadě mechanicky pochybuje, emotivní, pasivní, autoritativní, vágní jazyk

Standardy, které charakterizují kritické myšlení

a) Jasnost - autor by měl sdělit jasně, co má na mysli; svým výrokem by měl jasně označit problém, (neměly by to být "rady všeho druhu")

Příklad: "Vědecké argumenty jsou nezpochybnitelné a neexistuje žádný protiargument k tomu, aby vyvrátil existenci lidského života"

Chyba: z tohoto výroku se těžko určuje, co je problém, co měl jeho autor na mysli.

b) Přesnost - autor by neměl používat vágních, dvojznačných, nepřesných pojmů a vyjádření typu "tady někde", "tak nějak" apod.

Příklad: "Tak nějak se to stalo", "Tady někde jsem to našel"

Chyba: výroky tohoto typu nemají žádnou vypovídající hodnotu při identifikaci místa, věci, atd.

c) Určitost - autor by měl použít při vyjádření míry přesných parametrů, míry, hodnot, času, apod. Měl by se vyvarovat vyjádření jako je "větší než malé množství", "ve větším množství", "trochu změněná hodnota", apod. (sdělení by nemělo být ve stylu "kolik višní tolik třešní")

Příklad: viz české řešení např. držení drogy v TrZ, "Finanční trh je neklidný",

Chyba: taková sdělení způsobují nejistotu a vyvolávají další otázky: Kolik? Kdy? V jakém rozsahu? Jak to probíhá v čase?

d) Věcnost - měl by sdělovat věcně (přímo) problém, to, čeho se týká, neměl by odvádět pozornost, (sdělení by nemělo být ve smyslu "mluvit o všem a o ničem")

Příklad z praxe: když student upřímně komentuje nezdařenou zkoušku slovy: "Vždyť jsem se s tím tak nadřel".

Chyba: výrok může být jasný, přesný a určitý, přitom však irelevantní, protože odvádí pozornost od hlavního problému

e) Hloubka - sdělení by nemělo být povrchní, i když je jasné, přesné a určité. Příkladem je sdělení: všichni to víme, je to obecně známé,

f) Šířka- standard šířky postrádá výrok především u jednostranných ideologických, filosofických, vědeckých nebo náboženských argumentací (sdělení by nemělo být ve smyslu "stačí, že si rozumíme mezi sebou")

g) Logika - mezi výroky by neměl být vzájemný rozpor; buď platí jeden výrok, nebo druhý, popřípadě žádný; zda výroky mají smysl. Příkladem jsou různé chyby důsledkem porušení formální logiky.

1.3 Typy kritického myšlení

- falzifikace, resp. negace, vyvracení
- kritická rekonstrukce
- radikální kritika-paradigmatická změna

Příklady:

Pokuste se kriticky zhodnotit uvedené vymezení evropského práva:

A) Pojem evropské právo můžeme definovat v širším a užším významu slova.

V širším významu označuje právo mezinárodních evropských organizací. V užším významu označuje právo evropské unie. K tomu patří právo prvního pilíře, tzn. právo evropských společenství (komunitární právo) a též právo druhého a třetího pilíře, unijní právo.

Právo evropské unie se skládá z komunitárního práva a unijního práva.

Viz Schweitzer/ Hummer: Europarecht.

B) "Evropské právo" a "komunitární právní řád" jsou podobné komunitárnímu právu ačkoli se jedná o odlišné pojmy. Pojem "evropské právo" bývá upřednostňován před pojmem "komunitární právo". Navíc rozdíl mezi přívlasky evropský a komunitární nebývá zdůvodněn. Přesto je vhodnější hovořit o právu komunitárním, neboť toto právo vychází ze Společenství, a to i přesto, že na základě Maastrichtské smlouvy vznikla Evropská unie. I když přívlastek evropský zní lépe, vztahuje se k odlišnému právnímu systému...."

viz S. Poillot-Peruzzetto, M.Luby, P. Svoboda: Evropské právo a podnik. Praha Linde 2003

2. Metody – zdroj kritického právního myšlení

2.1 Systémové pojetí práva

2.2. Analýza interpretační praxe

2.1 Systémové pojetí práva

Příklad, který by nám měl pomoci pochopit právo jako systém:

"Jeden starý beduín zemřel a jeho pozůstalost se stala 11 velbloudů. Beduín měl tři syny. Podle dědičského práva synové měli nárok na toto dědictví v tomto poměru: Nejstarší na polovinu, druhý na čtvrtinu, a třetí nejmladší na šestinu. Ale velbloudů bylo jen 11, pokud by první dostal šest, dostal by z tohoto množství více než polovinu. Synové navštívili tedy soudce, který vyřešil spor následujícím způsobem. Ten jim jednoduše jednoho velblouda půjčil a tím jim umožnil dostát dědičským nárokům; nejstarší syn dostal šest velbloudů, druhý pak tři a třetí dva. Dohromady to bylo 11 velbloudů a toho půjčeného 12 tudíž mohli klidně vrátit zpátky."

Co charakterizuje systémové pojetí práva?

1. Právo vystupuje jako normativně uzavřený (autonomní) systém, tzn. právo ke své
2. Právo je zde médiem komunikace a jeho funkci je potvrzovat samo sebe;
3. To, co utváří systém jako systém nejsou jeho části ale operace, díky kterým plní určité funkce;
4. člověk zde nevystupuje jako aktivní tvůrce, ale jen jako pozorovatel, který se učí ovládat dané operace

2.2. Analýza interpretační praxe

- a) Jak můžeme z jazyka rekonstruovat skutečnost?
- b) Co můžeme získat z diskursivní analýzy?
- c) Právní hovor anebo co je smyslem právní komunikace?

3. Překážky kritického myšlení

3.1 Příklady chybné strategie myšlení:

Co snižuje kritičnost právního myšlení?

- nejčastěji:
- a) stereotypy a předsudky
 - b) logické klamy

A) Stereotypy

stereotypy mohou nabývat formy:

a) prototypů a příkladů - představa o "typickém" Romovi, Němci, Židovi, Slovákovi, Čechovi, skinhead, atd.

b) schémat - projevuje se zvládáním běžných rutinních, naučených aktivit, pohybových i myšlenkových. Příkladem schématu je čtení a psaní, chůze za běžných podmínek apod.

Jak se stereotypy projevují?

- jako automatismy, nositel o něm nepřemýšlí; automatismus stereotypu se aktivuje zejména tehdy, cítí-li se lidé ohroženi.

- předsudky - emocionální hodnocení založené na mylném nebo nepružném zobecnění; viz předsudky v právní teorii, kdy se např. při definování evropského práva setrvává na pojetí práva jako pozitivního práva, nebo jako příklad konstrukce muže jen jako živitele rodiny, dítě jako objekt výchovy rodičů atd.

B) Logické klamy

různé dělení, nejčastější:

a) *logické omyly ve výpovědi: příklady nejčastějších omylů*

- **omyl syntaktické nespojitosti**- ve výpovědi je užito členů, které nejsou navzájem propojeny správnými gramatickými vztahy.

Příklad:

Evropané, ať mluvím s Němcem, Francouzem nebo Italem, se mohou odvolávat na společné tradice, symboly a hodnoty.

- **omyl důsledkem nepřipustného seskupení slov**- chyba, která se objevuje ve výpovědi, v níž smysl jednotlivých složek (slov, obrátů) si navzájem protirečí:

Příklad: "Dobyvatelé rozdělili Polsko na tři nestejně poloviny."

- **chyba nesrozumitelnosti** vzniká tehdy, když celý výrok nebo jeho fragment nemá uchopitelný smysl nebo je tento smysl nezřetelný;

Příklad: "Mentalita vytvářena televizí je vypuzena z lineárního myšlení, je chaotická, neřídí se logickou přísností."

b) Klamy, které spočívají v odvádění pozornosti

- **argument oslovující nevědomost**: Z toho, že nikdo nedokázal, že výrok je mylný, se vyvozuje, že výrok platí

"Vědci nemohou dokázat, že existuje globální oteplování, tudíž globální oteplování neexistuje."

"Inspektoři OSN nedokázali, že Irák zničil chemické zbraně, tudíž tyto zbraně má".

- **"šikmá plocha"**- cesta do pekla: Ve snaze, že je nějaké tvrzení mylné, začne se z něj vyvozovat řada dalších tvrzení, jejichž přijatelnost postupně klesá:

"Jestliže nebude odstraněná vláda Saddáma Husajna, nebude trvat dlouho, kdy použije chemické zbraně nejen proti vlastnímu obyvatelstvu a okolním státům, ale ohrozí celý svět. Z toho plyne, že tento diktátor musí být odzbrojen za každou cenu."

c) Induktivní klamy

Induktivní úvaha usuzuje z jednotlivostí na celek. Logické klamy jsou zde důsledkem např.:

- **unáhlené zobecnění** - klam spočívá v tom, že vzorek, z něhož se usuzuje, je ve vztahu k celku, na který se vztahuje, příliš malý, nereprezentativní. Nutnost ověřit statisticky, nebo v běžném životě stačí zdravý "selský" rozum.

Příkladem jsou různé pověry, víra v předpovědi horoskopů, ale i utváření zjednodušených obecných soudů o zvýšené kriminalitě Romů, o "zlatých českých ručičkách" atd.

- **klamná analogie** - porovnávají se dva předměty nebo dvě události, které nemají nic společného.

d) Kauzální omyly

vycházejí z nesprávného pojetí vztahu mezi příčinou a následkem

- "poté tedy proto"- zaměňuje se časová následnost za příčinu

- nevýznamná příčina

- "chybný směr" - zaměňuje se příčina za následek a naopak

- redukce většího počtu příčin

e) "Jde o něco jiného"

zamlčuje se hlavní problém

- **argumentace kruhem** - k závěru se dospívá z předpokladů, které nejsou doloženy, považují se však za pravdivé

Například: Odpověď na otázku: Proč je vzdělávání maturantů nedostatečné?

"Maturanti jsou špatní kvůli špatnému školskému systému; ten je špatný pro nedostatek peněz; nedostatek peněz existuje proto, že jsou politikové neuznalí; neuznalí jsou proto, protože se ve škole málo naučili... o jé!" a nyní opět na začátek atd..

f) Omyly v kategoriích

Jádrum tohoto omylu je mylné přesvědčení, že celek není nic víc, než pouhý součet částí - *klam plynoucí ze vztahu části a celku* - má-li část celku nějakou vlastnost, dovozuje se mylně, že ji musí mít i celek

např. úsudek, že *"USA snižuje dovozní clo na automobily, to znamená všechny země sníží také toto clo."*

- *klam plynoucí ze vztahu celku a části* - má-li celek nějakou vlastnost, dovozuje se mylně, že ji nutně musí mít i jeho část

g) Klamně definice

- příliš široká definice - zahrnuje pojmy, jež zahrnuty být neměly.

- příliš úzká definice - nezahrnuje pojmy, které zahrnuty být měly.

- definice v kruhu - součástí definice je pojem, který měl být touto definicí vymezen

C) Čeho bychom se měli vyvarovat při poznávání práva jako sociálního systému?

Několik obecných poznámek:

i) Dávejte pozor na dichotomie, vyhýbejte se škodlivým dualismům, tzn. myšlení v protikladech, ale uvažujte dialekticky; v právní filosofii je dnes snad nevíce kritizovaným dualismem vymezování podstaty práva na základě vztahu přirozeného a pozitivního práva, nebo normativity jako protikladu Sollen a Sein;

ii) Rozdílnost jevů chápejte jako komplementaritu, jako vzájemně se doplňující, jinak by daný jev nemohl fungovat; viz např. vztah práva a morálky- jedno nepředchází druhému, ale se vzájemně komplementárně doplňují, jejich fungování je nutné k existenci společnosti atd...

iii) Myslete procesuálně, nikoli substančně, jako neodmyslitelný prvek zahrňte do všech svých analýz, čas, vývoj problému, evoluci vztahů, transformaci, atd.

iv) Věnujte pozornost tomu, co způsobuje rozpornost, vnitřní napětí, odpor; hledejte ve všem alternativy, nejednoznačnost, rozpornost

v) Ve své argumentaci se neskryvejte za fasádu neutrality nebo objektivitu, ale nebud'te nekriticky vůči autoritám; snažte se vždy svůj názor řádně vyargumentovat a zdůvodnit; buďte si koherentní (metodicky ucelený) přístup k poznávání zvoleného problému, to vám pomůže se orientovat i v jiných souvislostech;

Určete, jakého omylu se dopustili autoři těchto sdělení:

1. "Jmenovaná vypověděla, že byla zbита třemi neznámými muži, z nichž jeden se jmenuje František Novotný."

2. "Ústava je právním aktem, jehož silou se stanovují obecné předpisy. Obecný předpis je předpis stanovený na základě ústavy."

3. Společnost je svobodná tehdy a jen tehdy, jestliže se v ní dosahuje maximum svobody, přičemž se od lidí vyžaduje, aby odpovídali za své činy.

4. "Obuv je výrobek určený k ochraně nebo pokrytí nohou, který má připevněnou podešev, včetně hlavních částí takové obuvi, i když jsou prodávány samostatně."

5. "T. úmyslně a chladnokrevně zastřelil O. Protože usmrcení člověka je opovrhující a prozrazuje nejnižší stupeň etického smýšlení, byla vražda uskutečněna z nejnižších pohnutek."

6. „Protože je prokázáno, že přirozeností člověka je být promiskuitní, prostituce by měla být legalizována.“

7. „Úřad práce užil v odůvodnění svého rozhodnutí o vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání termín „přirozený úbytek“ - tj. uvedl, že uchazeč byl z důvodu „přirozeného úbytku“ vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání. Adresát rozhodnutí odůvodnění neporozuměl. Úřad práce mu nato vysvětlil, že "přirozený úbytek" je termín, který užívá jeho počítačový program, v němž je vedena elektronická podoba verze evidence.“

Mohl by uvedený adresát podat na úřad práce stížnost za neoprávněné vyřazení z evidence?

8. „Nejlepší vláda je vláda vzdělavců, protože nejlepší podoba vládnutí v sobě nese silný odborný prvek.“

4. Metodika

a) Metodika k analýze právních případů

Model analýzy, který doporučuje F. Haft. Tento model předpokládá 5 kroků, které pomohou systematicky rozebrat určitý případ

(viz k tomu Haft, F.: *Einführung in das juristische Lernen*. Bielefeld 1997, str. 396-406.)

i) určení stavu věci, situace;

úkolem je stav věci, resp. situaci případu správně

- a) popsat
- b) strukturovat
- c) pojmenovat
- d) jednotlivé události seřadit a rozčlenit

ii) určení aktérů, osob události;

úkolem je zde jednotlivé osoby případu

- a) najít
- b) určit
- c) seřadit

iii) určení právní normy;

úkolem zde je všechny právní normy (trestněprávní, občanskoprávní atd.), kterých se případ týká

- a) vyhledat a najít
- b) pojmenovat a citovat

c) seřadit a rozčlenit podle důležitosti

iv) řešení případu;

úkolem je celý případ kompletně popsat a navrhnout řešení a to následujícím způsobem, kdy je nutné určit:

- a) skutkovou podstatu
- b) protiprávnost
- c) vinu

v) určení problému

úkolem zde je určit a popsat problém, který daný případ představuje

b) Analýza právního problému: návrh argumentační taktiky

Jako příklad jsem zvolila výklad problému: "právní úprava eutanazie"

1. Popis situace

- zmapovat situaci (argumenty), které ukazují, že eutanazie je možným řešením; např. nejčastěji se argumentuje technickou a ekonomickou náročností při udržování nevléčitelných pacientů při životě; (uvést dva-tři příklady)
- na druhé straně se objevily také případy, kdy lékaři přistoupili tajně k aktivní eutanazii atd.(dokladujte také na známých příkladech)

2. Hodnotové představy a normy jako zdroj problému

- vysvětlíte do jaké míry se do požadavku eutanazie promítají hodnotové představy, které sice dobře znějí, ale v praxi nejsou uplatňovány; např. "Život je nejvyšší hodnotou", "Lékaři mají vždy chránit život atd."

3. Kritika hodnot a norem

vysvětlíte konflikt hodnot: svoboda rozhodování versus lékařská povinnost, právo na důstojné umírání a státní péče, atd..

4. Alternativy

možnosti právní regulace, resp.představit návrh zákona, kterým může být problém vyřešen nebo prohlouben.